

УДК 378.011

PSYCHOLOGICAL FEATURES OF VALUE ORIENTATIONS OF FUTURE PSYCHOLOGISTS**ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ-ПРАКТИКІВ**

Aleksieienko-Lemovska L.V. / Алексєєнко-Лемовська Л.В.

с.р.с., ас.проф. / к.п.н., доц.

ORCID: 0000-0001-5391-0719

International European University, Kyiv, Akademika Glushkov, 42B, 03187

Міжнародний європейський університет, Академіка Глушкова, 42В, 03187

Анотація. В роботі розглядається проблема формування ціннісних орієнтацій майбутніх психологів-практиків під час навчання у закладі вищої освіти. Ця проблема тісно пов'язана з завданням розвитку потреб гуманістичного спрямування, що притаманні індивіду з ранніх років. Визначається, що такі гуманістичні потреби, як: потреба в емоційному контакті, повазі до інших та до себе самого, потреба в самоактуалізації та самореалізації є основою формування гуманістичних ціннісних орієнтацій та гуманістичних якостей особистості. На підставі проведеного дослідження охарактеризовані результати та висвітлені припущення стосовно актуального стану ціннісної структури студентів.

Ключові слова: ціннісні орієнтації, гуманістичні цінності, потреби, емоційний контакт, повага, самоактуалізація, самореалізація.

Вступ.

Ціннісні орієнтації є виборчим ставленням людини до матеріальних та духовних цінностей, системою її установок та переконань. У нашому суспільстві відбуваються процеси демократизації та гуманізації, що сприяють створенню рівних можливостей для реалізації особистості незалежно від соціального походження, віку, статі та професії. Однак, кожній професії притаманні стереотипні уявлення про роль у соціумі, становищі та статус, різні ціннісні орієнтації. Успішне входження людини у професійне середовище пов'язане з усвідомленням своїх професійно важливих якостей, визначення особистісних, професійних перспектив тощо. Найчастіше саме у студентському віці людина проходить перший етап професіоналізації, тому ми і звернулися до дослідження формування ціннісних орієнтацій у цей період. Метою дослідження є виявлення психологічних особливостей ціннісних орієнтацій майбутніх психологів-практиків під час навчання у закладі вищої освіти.

Основний текст

Проблема дослідження ціннісних орієнтацій особистості досить глибоко представлена роботах Б. Додонова, Д. Леонтьєва, М. Рокіча, Б. Круглова та ін. Як складові структури особистості фахівця у процесі професійного становлення й системи певних норм групової свідомості, ціннісні орієнтації розглядаються О. Бондаренко, Л. Долинською, З. Карпенко, В. Мицько, С. Ставицькою, Н. Шевченко тощо. Роль ціннісних орієнтацій особистості в регуляції різних форм поведінки та діяльності розкривається в наукових працях І. Беха, М. Боришевського, М. Євтуха, І. Зязюна, В. Кременя, А. Маслоу, С. Максименко, Ш. Шварца, Е. Фромма, А. Фурмана, Х. Хекхаузена та ін.

Учені, які досліджують проблеми щодо психологічного розуміння сутності

цінностей, особливу увагу приділяли особистісним цінностям. Зміст особистісних цінностей розкривається у внутрішніх переживаннях суб'єкта (усвідомлюваних і неусвідомлюваних) й у зовнішньому світі, коли сила спонукання приписується різним фізичним об'єктам. Окреслює і водночас проблематизує коло питань, які дотичні до феноменологічного функціонування методологічний підхід, що розглядає природу особистісної цінності як суб'єктивно-об'єктивне утворення, що належить одночасно і суб'єкту, й об'єктивному життєвому світу (1).

Як визначає Д. Леонт'єв, життєві цінності особистості є її інтегральною та генералізованою властивістю, що характеризується нерозривною сукупністю стійких мотивів, які зорієнтовують діяльність особистості незалежно від наявних ситуацій. Такі цінності визначаються певними інтересами та схильностями людини, особистісними переконаннями й ідеалами, що виражають світогляд даної особистості. Розкриваються особистісні ціннісні орієнтації у несуперечності та гармонійності накопичених знань, міжособистісних відносин та визначальних мотивів поведінки та діяльності. Виявляються життєві цінності особистості у духовних потребах, сформованому світогляді, та проявляються у практичній діяльності [4].

Теорія основних людських цінностей Ш. Шварца представляє десять основних цінностей, або чотири цінності вищого порядку, що стосуються різних ставлень, думок, особистісної поведінки та розкривають фонові характеристики [6].

Базові цінності Шварц визначив як транситуативні цілі, що змінюються, та значення, які представляються та спрямовуються у вигляді керівних принципів в житті кожної людини чи окремої групи. Основні цінності організовані в цілісну систему, яка лежить в основі та може допомогти пояснити індивідуальне прийняття рішень, ставлення та поведінки [6].

Якщо розглядати компонентний склад загальної структури особистості, то в даному випадку ціннісні орієнтації розкриваються як найважливіший компонент. Адже серед соціально-психологічних утворень саме вони реалізують функціональне призначення так званих регуляторів особистісної поведінки та проявляються у всіх галузях фахової діяльності працівників. Наявність сформованої системи ціннісних орієнтацій забезпечує гармонію внутрішнього світу особистості, сприяє систематизації її знань, норм, стереотипів поведінки та самоствердженню особистості, реалізації соціальних очікувань [2].

Накопичений в індивідуальному розвитку людини життєвий досвід акумулюється та проявляється в ціннісних орієнтаціях, визначає її стосунки з іншими людьми, розкриває значення перетворення особистості, зокрема щодо самої себе, спрямовує життя індивіда. У цьому визначенні найповніше відбивається зміст особистісних ціннісних орієнтацій, проявляється їх динамічний характер, розкривається функціональне призначення та сенс життя, спрямовує розвиток особистості [3].

Періодом інтенсивного формування системи ціннісних орієнтацій є студентський вік – під час навчання у закладі вищої освіти, що впливає на

становлення характеру особистості майбутнього фахівця галузі. Це, у свою чергу, пов'язано з розвитком на даному віковому етапі визначальних для формування ціннісних орієнтацій морального досвіду, понятійного мислення та соціального положення. Таким чином, проблема ціннісних орієнтацій майбутніх психологів-практиків має бути вирішена з позицій цілісного, системного підходу до вивчення людської індивідуальності, що виражає найпрогресивнішу тенденцію сучасної науки.

Існують різні типи ціннісних орієнтацій, які сприяють становленню цілісної індивідуальності й гармонізації особистості. Такі типи ціннісних орієнтацій майбутнього фахівця є виявленням соціальної активності як провідної діяльності у студентському віці, що виступає як опосередкована ланка у структурі інтегральної індивідуальності майбутніх психологів-практиків.

Зазначимо, що, відповідно до основного роду психологічної діяльності, основною діяльністю психолога-практика є практичне застосування фахових психологічних знань з метою вирішення практичних завдань, а саме: психологічна діагностика та консультування, психологічна профілактика, корекційна та розвиваюча робота [5].

Система ціннісних орієнтацій майбутніх психологів-практиків представляє собою багаторівневу структуру, ядром якої є цінності, пов'язані з ідеалами та життєвою метою особистості. Професійна самореалізація, що є безперервним процесом розвитку й вдосконалення індивіда, є показником та одночасно умовою особистої зрілості фахівця галузі.

Визначимо чинники виховання ціннісних орієнтацій майбутніх психологів-практиків та гуманістичних якостей особистості на етапі навчання в закладі вищої освіти.

Гуманітарна підготовка здобувачів вищої освіти передбачає як накопичення певних знань, так і розвиток способу мислення студентів, формування особливого світовідчуття і світорозуміння, основу яких складають загальнолюдські цінності. Таким чином, під ціннісними орієнтаціями майбутніх психологів-практиків ми розуміємо елемент внутрішньої структури особистості, що виражають її суб'єктивне ставлення до особистісних життєвих цінностей – як матеріальних, так і духовних.

Ціннісні орієнтації виступають центральним компонентом мотиваційно-сміслової сфери особистості, як інтегруючого центру соціальної активності та всієї життєдіяльності майбутнього фахівця галузі, спрямовують ціннісно-сміслові елементи професійної діяльності.

Важливу роль при цьому у формуванні ціннісних орієнтацій грають потреби. А розвиваючи певні потреби (потреба в емоційному контакті, у долученні до духовного світу іншого, у повазі оточуючих, у самопізнанні, у творчій самовіддачі людям), можна досягти високих результатів. Зазначимо, що ці потреби формуються безперервно протягом життя та є невичерпним джерелом безкорисливого служіння людини людям.

В освітньому процесі закладу вищої освіти учасникам освітнього процесу необхідно враховувати у своїй діяльності потребу в емоційному контакті як

безпосередньо потребу відчувати себе об'єктом доброзичливої уваги іншої людини та відповідати такою самою увагою. Фізіологічною основою цієї потреби виступає потреба людини в почуттях.

У подальшому розвитку потреба в емоційному контакті переростає спочатку у потребу приязні, симпатії оточуючих, як стійкому ставленні до себе, а потім – у потребу орієнтуватися в емоційних станах інших. Студенти, які відчують потребу у стані емоційного контакту з іншими, активніше пізнають позитивні сторони, переваги оточуючих, у них формується довіра до людей, позитивна реакція на людину.

В емоційному контакті вплив на процес мають місце стани, що послідовно змінюються: сприйняття душевного співчуття іншого, виникнення емоційного відгуку на його стан (момент співпереживання); прояв співпереживання в експресії в інших діях тощо.

Для розвитку потреби у повазі оточуючих важливо, щоб у кожного майбутнього фахівця накопичився досвід радісних переживань у зв'язку із самоствердженням у колективі на основі суспільно-корисної діяльності. Такий досвід набувається найчастіше в колективних формах діяльності, що дозволяють кожному зробити свій внесок у життя студентського колективу, відчутти себе потрібним.

Вищою гуманістичною потребою особистості є потреба у творчій самовіддачі, служінні людям.

Якщо розвиток особистості майбутнього психолога-практика здійснюється сприятливо, то виробляється здатність фахівця ставити себе місце іншої людини. Практичний психолог з розвинутою здатністю до співпереживання чуйно реагує на неблагополуччя в емоційному стані іншого. Гостра емоційна дисгармонія, що охоплює людину, що співпереживає негаразди іншого, стає одним із спонукань до діяльної допомоги.

Таким чином, процес вивчення психологічних особливостей ціннісних орієнтацій майбутніх психологів-практиків передбачає докладний розгляд особливостей розвитку фахівців в освітньому процесі закладу вищої освіти, аналіз загального формування ціннісних орієнтацій, докладний розгляд особливостей професійного розвитку, аналіз загального рівня розвитку ціннісних орієнтацій здобувачів вищої освіти.

У роботі з вивчення ціннісних орієнтацій майбутніх психологів-практиків в умовах закладу вищої освіти застосовувалася методика М. Рокіча «Ціннісні орієнтації», що базується на прямому ранжуванні списку цінностей та включає два класи: 1) – термінальні, як впевненість у тому, що якась кінцева мета індивідуального існування варта того, щоб до неї прагнути (цінності – цілі); 2) – інструментальні, як впевненість у тому, що яка-небудь дія або якість особистості має переваги у будь-якій ситуації (цінності – засіб). У свою чергу, термінальні цінності мають свою класифікацію, до якої входять: конкретні, абстрактні цінності та цінності професійної самореалізації й особистого життя.

Результати визначення цієї категорії цінностей наступні: серед термінальних конкретних та абстрактних цінностей майбутні психологи-практики надають перевагу матеріальним здобуткам; у свою чергу,

звертаючись до абстрактних цінностей, значно вирізняється цінність пізнання, яка тісно пов'язана із самопізнанням, що обумовлено майбутньою професією.

Інструментальні цінності класифікують на етичні, цінності спілкування та цінності діяльності, а також: індивідуалістичні, конформістські, альтруїстичні та цінності самоствердження, цінності прийняття інших.

До пікових значень етичних цінностей належать: відповідальність – прагнення. Серед цінностей спілкування незначне місце займає вихованість, але, при цьому, високе значення має нетерпимість до недоліків.

Цінності справи зумовлені акуратністю та освіченістю, що свідчить про те, що майбутні психологи-практики усвідомлюють відповідальність перед обраною професійною діяльністю. Слід зазначити, що інструментальні цінності є засобом досягнення термінальних.

Таким чином, для майбутнього психолога-практика характерними є загальнолюдські цінності. При цьому цінність соціальної успішності займає вагоме місце.

Висновки.

Були розглянуті психологічні особливості ціннісних орієнтацій майбутніх психологів-практиків під час навчання у закладі вищої освіти. Визначено, що ціннісні орієнтації є складним соціально-психологічним аспектом, що характеризується спрямованістю активної особистості. Цінності, як правило, виконують дві найважливіші функції: мотивують особистість, спонукають творити, працювати, діяти; висвітлюють для людини певні речі та ідеї. У результаті проведеної методики було встановлено, що для майбутніх психологів-практиків характерними є загальнолюдські цінності та індивідуальна самореалізація. Виховання гуманності у майбутніх психологів-практиків під час навчання у закладі вищої освіти має ґрунтуватися на формуванні ціннісних орієнтацій та розвитку потреб, інтересів та почуттів, оскільки вони виконують роль внутрішніх спонукачів гуманних вчинків, будучи «підґрунтям» простих якостей, що входять до структури гуманності. Потреби грають найважливішу роль у формуванні як ціннісних орієнтацій особистості, так і вихованні гуманності. Розвиваючи потреби гуманістичної спрямованості (потреба в емоційному контакті, сприйняття духовного світу інших, повазі, самопізнанні, творчій самовіддачі), можна досягнути бажаних результатів у формуванні ціннісних орієнтацій та вихованні гуманності особистості майбутнього фахівця галузі.

Література:

1. Бех І.Д. Б 55 Особистість на шляху до духовних цінностей : монографія. / І.Д. Бех. – Київ – Чернівці : «Букрек», 2018. – 320 с.
2. Долинська Л.В. Психологія ціннісних орієнтацій майбутнього вчителя: [навч. посіб.] / Л.В. Долинська, Н.П. Максимчук. – Кам'янець-Подільський: ФОП Сисин О. В., 2008. – 124 с.
3. Карпенко З.С. Аксиологічна психологія особистості: монографія. 2-ге вид., перероб., доповн. Івано-Франківськ, 2018. – 512 с.
4. Леонтьев Д.А. Методика изучения ценностных ориентаций – М.: Смысл,

1992. – 17 с.

5. Савчин М.В., Гавриш З.С. Вступ до спеціальності: Психолог, практичний психолог: Навчальний посібник. – Ів.Франківськ : Місто НВ, 2007. – 400 с.

6. Schwartz S.H. Basic values: How they motivate and inhibit prosocial behavior. // Prosocial motives, emotions, and behavior: The better angels of our nature. – In M. Mikulincer & P. R. Shaver (Eds.), Washington, DC: American Psychological Association. 2009. – pp. 221-241.

Abstract. In the article the problem of forming students' values has been considered. This problem is closely connected with the task of developing individual humanistic needs which a person possess from his early fays. Humanistic needs (a need of emotional contact, a need of respect, a need of selfactualization and selfrealization) are the base of forming values and humanistic traits, being the strongest driver for their development. As results of made research this article represents the results of given research and characterizes supposition of the valuable structure of the student.

Key words: valuable orientation, humanistic values, needs, emotional contact, selfactualization, selfrealization, respect.

Стаття відправлена: 25.06.2022 г.

© Алексєнко-Лємовська Л.В.